

MONOLOGO ASTURIANO

XUACON "EL ALLEGRE"

EDITADO POR:

VICTOR TUÑON RODRIGUEZ

«EL VAQUEIRU»

—Vaquines que de guaxetu
you llindéi en préus ya brañes,
morteires ya penasqueirus,
güairices ya xareteirus,
praiquinus ya tornáes.

—Vaquines bétchas y' escosas,
moxéas y' oitras preñáes,
magüetas ya xatiqunas,
vaquinas nun yerais mious,
vaquinas de mious montañas.

—Unes yerais roxoquines
argutouxas de raberas,
de truñares aguxóuxus,
mu llixerines de carnis,
caxinas y' entecruciadas.

—Oitres yerais prietiquines,
oitres más abrancazáes,
del collar de les cenices
d'aquechus ancestrus chares
de niou melguiera xenarda.

—Vaquines les mious vaquines
pequeninas y'atongadas,
que dabeis escosá lleichi,
peru cheichi sana e forte,
nun cheítchis eschabazadas.

—Vaquines cuntú esnaléi
a gálamus tré vuexoitres,
per d'embaxu les borrhines
que nun me dexaben vere
per unde guaiciéndu tabeis.

—Ou pente les orbayáes,
ou cundu 'l picar la mosca,
que vous faía moscare
y'allebantabeis el rau
y'alloriáes galomabais.

—Vaquines, caquines mioés,
cuntú you vous falaguéi
pa que la lleiche baxarais,
ya me dexarais muxirus,
ya nun me díeres patáes.

—Cuntú 'l focicu mexéibus
que pel mexu esgalazabais,
cuntas reznas vous saquéi,
que metantu n'esventraxen,
vous xorbetaben la xangre.

—Vaquines que dabeis cheítches
mu ñidies y'amariétchaes,
cheítches llimpies ñaturales,
nun cheítches comu nagora
qu'amazuchen nes «Centrales».

—Dunes yereis tan braves,
con cosquíétches nus caldares,
que ni mamandu 'l xatín
lus tres tetus quei tocaben,
de tartibus nu parabeis.

—Ya nun mamaba 'l xatín
tou la cheítchi qu' allumbrabeis,
perque s'axín lu fixere,
'l probe se foriaria,
ya se de tal nun murriera,
amoláu fose per vida,
per ser per mor de la foria
arrencuayáu fasta viétchu,
xempre furáu pelus bálagus
ya de pelaxe maldiétchu.

Cuntú you, qu, angunes yereis
en fondiada tan xalbaxes,
qu'al muxibus isi tetu
nel parexu d'estrincare,
dabaeis patáes alloriades,
ya ún teñía qu'añuedabus
conel patón mancurriáes.

—Vaquines que vous coñozcu
pelus mious gálamus dare,
el espalabus el cuchu,
el llindiabus toa mious vida,
y'el durmir chucáu felliz,
al lláu mesmu de vuexoitres
se pe les brañes morabeis.

—Vaquines, les mious vaquined,
que tamién you vous coñozcu
pe les melgueires falancies,
qu'ureí de viétchus homes,
que güei ya son cadarmales,
ya yeren bonus vaqueirus,
ya nun vaqueirus de chare.

—Vaquines que cundu tués
tul chumbu l'encibiétchabeis,
iñandu pe lus amores
del cibietchu d'un bon xatu,
qu'al llantábuslu na clica,
fexérabus na tuétchera
nus cheldares de preñaes.

—Nun faéis vaquines mioés
comu les vaques de güei,
que nun ñacen del amore,
senún qu'el home las fae.

—Vaquines de la miuo Asturias
de lus tiempus d'endenantes,

ñaturales ya tan ximples,
cumu isti vaqueiru vuexu,
qu'examás foi 'l siñor
da fatáus de vaquinines
que per mín forun llindiades.

—Vaquines qu'el miou Pelayu
pirru llistu e cariñouxu,
que xuntinus ya cuntentus
xerbíanus el mesmu amu,
cundu tabeis p'apoixalu
nel cheldar d'abétchadare,
del lláu vuexu nun xebrábase,
aguardandu que parierais,
pa con les llixes del partu
el antroxar sous famiades.

—Vaquines, mious vaquinines,
las de cheítches ñaturales,
aqueches que you llindiaba
nel embruxu les montañes,
cundu you yera 'n guaxín
enus tempus d'endenantes,
you falaba con vuexoitres,
lu mesmu que lu faía
conel miou pirru Pelayu,
ya con tous lus anemales.

—Vaquines que cundu tabeis
fayendu les xétcharaes,
axunetáes al xugu
qu'entrasgáu diba 'l caidón
del llaviegu qu'empuxabeis,

dellantri vuexa you diba
paque nun forais xebrarus
del riegu qu'afondiétchabeis,
paqu'el llabiegu nundiera
en encaldar chobazáes.

—Vaquines, les mious vaquines,
alcuérdume nistes gores
d'un díe 'nxenebráu de fríu,
ya fái manegáu d'anús,
que tábemus llabricandu
na teixá de Xuan el Rispiu,
home de fégadus prietus
ya con entrañes del díañu.

—Vaquines, les mious vaquines,
xunetáes al llabiegu,
llabrábamus na terrona
de la Penona Forada,
vuexoitres xuníes al xugu,
you dellantre de vuexoitres
caidonándubus nel riegu,
qu'encu ndiquiaba les ergues
cundu 'l llabiegu llabraba
les recies ya fortes tierres.

—Yereis dous vaques caxines
maníes dandu 'n bon lleichi,
xalvaxes ya mal domáes,
yereis lu mesmu que you,
rebeldes ya ñaturales
amantes de llibertáes.

—Lus tres yéramus esclavus
del amu qu'afaluchaba
d'enría vuexus cadriles
conel obreiru la guichada
fasta faebus xangrare,
perque nun faíais la priexa
qu'el baldrayan l'aiñare.

—You acoyíu na caidoná
de lo cabeiru 'l llabiegu
llindiábabus dientru 'l riegu
tou lu mexor qu'algamiare,
perque s'un xebro fixerais,
y'un ruin chobazu na xétcha
dexárase en xin xemare,
'l baldreyu de nuexu amu
apurríame 'n cibiétchazu
que me faía glayere,
per el escantruétchu 'l dollor
que tou miou curpu l'uxare.

—De vuexoitres xin m'alcuertu
comu entrambes vous nomabeis,
la Pardina e la Roxina
axín de nome chebabeis,
ya naide xamás ulvida,
tal fatáu de cibiétchazus,
qu'apurriónus naquel díe
el chobun de Xuan el Rispiu
cundu vuexoitres vous fostes
allocáes m'alloriades.
ser casu demigu
nin de la guítcha del amu,
senún que fixesteis xebranza
fartuquines d'obreirades,
colasteis embraveciés

chebándume per dellantre,
ya 'n cheldar nagua fixisteis,
perqu'el amu vous piescáu,
ya puénxubus d'enría 'l chumbu
tal manegáu de galgazu,
que berrabeis vaquines
lu mesmu que les prexoness
cundu son martirizáes.

A mín vaquini nes mioes,
vaquines de mious montañes,
oitra tocata 'purriome
el tal Xuan de les Rispiades,
y'oitra vez llantáu nel xétchu,
xemamus xin una pouxu
fasta 'l tapicer la tardi...

—Cundu na nuétche vaquines
ya na corte arretrigáes,
de xudor arremexades
fartuquines d'obreiráes,
esmuétchecies el canxanciu,
endolloríus lus cadriles
amamplenáus d'abreiráes,
con el chumbu ya les costiétches
de galgazu frañucáes,
you vous falaguéi vaquines
abazcuchandu mious chárimes,
faluchándubus mu xele
con pallabres melgueirines,
ya maldiciones pal amu,
paqu'el dianu l'esgonciare.

—Vaquines, que ya sous somas

en mious alcordiancias llonxes
de lus yempus d'endenantes,
vaquines, cuntu vous quixe,
cunta compañía me diesteis,
per istu nagora mesmu,
vou falabus distus tempus,
vou falabus de la cheítchi
que güei vienden nes «Centrales».

—L'oitre díe mious vaquines
baxé 'l teixu del tendeirou
a mercar un llitru cheítchi,
nun pa llapala en xorbiétchus,
perque sei que tales cheítches
fan gomitus namái veles,
quixe 'entemedala, falu,
nun escudiétchu cafe,
dou entruyara farugues
d'isti pan que güei hermenus,
que según elmiou paicer,
d'un copináu de farina
que nun achega a nove quilus,
aforniquen trenta panes,
ya tous lus vienden per quilus.

—Vaquines, les mious vaquines,
güei 'l Mundiú ye un fucheyru,
de fuinus ya rapiegos,
de llóndrigus ya papalbus,
de chobus ya escolanciades,
que t'arrapieguen el nome,
ya senún tenes cuarexa
veb ameruxá de cuartus,
quedes sen nome vaquines,
ya nun pués reclamalu.

—Gulgu a l'estoria vaquines
somes de mious xenardares,
de les cheítchis de güéi díe,
que son xueirus d'artifíxu
nun cheítchis comu endanantes.

—Pos l'oitre díe vous cuntú,
baxé 'l teixu del tendeirú
a mercar un llitru cheítchi,
d'ises cheítchis que güéi vienden
dientru d'unus botiétchus,
que nun sei de quei lus faen,
peru qu'enxamás se ruempen
per munchu qu'un lus matraxe.

—Nun m'alcuertú nist a gora
quines que taeis en xomas

—Num'alcuertú nista gora,
vaquines que ya sous xomes,
vaquines de mious montañes,
de les morteiros ya brañes,
vaquines qu'en miou vidátches,
metantu lloques nun llenden,
pa vuexoitres enxamás
nun fadre mingus deximus,
nin xebrares, nin colares.

—Nun m'alcuertú mious vaquines,

s'aquétcha botecha cheítchi,
(que cotexada a la vuexa
endespós d'enun boutístchu
d'escosala de manteiga,
ta yera mexor el xueiru
que vuexes cheíches dexaben,
qu'ista cheíchi de güéi díe,
que son cheíchis per ser branques).

—Falu vaquinines mióes
ya güéi nun acuxu a naide,
peru aquel boutiétchu cheíchi
quei merquéi 'l tal lleicheiru,
que pudiés ser de la Gisa,
ou de la Central Lechera,
per nomar les pricipales,
ou d'oitres cheítcheríes
qu'en artifíxial las faen,
dientru d'aquel boutiétchu cheíchi
vaquines de mious montañes,
tana entroucháu 'n chimiagu
d'isus chimagacus finus,
amerucáus ya ñidióxus,
lu que se noma en verdá,
um fucheral que nun fiede.

—Dientru aquel boutiétchu cheíchi
allondrigaba un chimiagu,
dientru aquel boutiétchu cheíchi
d'istes lleicheríes mudernes
que tantu apondouru faen,
que tantu control per échas
fixerun lus que mandaban
en nes vítches ya ciodáes,
paque les probes llecheires
ises de burrus ya llates,

nun podieren dar al Pueblu
ises cheíches ñaturales.

—Vaquines, les mious vaquines,
xomes nel miou xenardare,
aquel llimiagu asquerouxu
féxume gomitus tales,
que per poucas se me muerru
del ascu qu'encaidonare.

—Adios vaquinines mióes
de les cheíches ñaturales,
cheíchis dies, mantegouxes,
cheíches del tou ñaturales,
nun como istes de güei
que son xueirus d'endenantes,
istes cheíchis de güei díe
qu'abayuquen les Centrales,
tan mamplenáes de chimiagus
yá d'oitres mestranzáes,
qu'amolicien a les xentes
en fatáus d'agorgariales.

—Vaquines, les mious vaquines
de mios melgueires montañes,
de la miou Xana d'Asturies,
má que foi de les Españes,
de xentes ñobles ya braves
ya toes éches Fidalgues.

—Vaquines, les mious vaquines

de mious tempus d'endenantes,
p'oitra vez que you vous fale
con mexores xenardares,
direibus qu'aquetcha chsíchi
dou 'l chimiagu allondrigare,
de quéi clas, y'enquéi boutiétchu
aquel llimiagu asqueróuxu
perquéi Firma navegare.

*A mi amigo Vico
infatigable luchador
hoy sin suerte.*